

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ-65

Γεωργίου Δ. Μαριτζέλου

Όρθόδοξο δόγμα και θεολογικός προβληματισμός

Μελετήματα δογματικής θεολογίας Δ'

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ISSN: Σειρά 1105

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός

Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Δ΄ ISBN: 978-960-242-458-2

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ-65

Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός

Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας Δ΄

© Γεώργιος Δ. Μαρτζέλος - Παναγιώτης Σ. Πουρναράς

Θεσσαλονίκη 2011

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Σ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ

ΚΑΣΤΡΙΤΣΙΟΥ 12 - Τ.Θ. 11220

546 23 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τηλ. 2310-270.941, Fax: 2310-228.922

e-mail: pournarasbook@the.forthnet.gr

Στοιχειοθεσία - σελιδοποίηση - κατασκευή έξωφύλλου:

Νίκος Σπυρίδης - Λαγκαδά 281

Σταυρούπολη - Θεσσαλονίκη

Στόν ἄοκνο πρωτοστάτη καί πρωταγωνιστή
τῆς ἱεραποστολικῆς μαρτυρίας τῆς Ὁρθοδοξίας
στήν ἀφρικανική ἥπειρο,
περιφανή ἀπόφοιτο
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
Μακαριώτατο
Πάπα καί Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας
κ.κ. Θ ε ό δ ω ρ ο

μέ πολύ σεβασμό καί τιμή

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	13
1. Η ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΩΝ ΨΑΛΜΩΝ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	
Είσαγωγή	21
α. Ἡ συμβολή τοῦ βιβλίου τῶν <i>Ψαλμῶν</i> στήν ἀνά- πτυξη καί διαμόρφωση τοῦ τριαδικοῦ δόγματος.....	27
β. Ἡ συμβολή τοῦ βιβλίου τῶν <i>Ψαλμῶν</i> στήν ἀνά- πτυξη καί διαμόρφωση τοῦ χριστολογικοῦ δόγ- ματος	43
γ. Ἡ συμβολή τοῦ βιβλίου τῶν <i>Ψαλμῶν</i> στήν ἀνά- πτυξη τῆς ὀρθόδοξης θεολογικῆς γνωσιολογίας.....	53
Συμπέρασμα	58
2. Ο Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΩΣ ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΤΡΟΤΗΤΑΣ	
Είσαγωγή	61
α. Ἡ ἔννοια τῆς πνευματικῆς πατρότητας τοῦ Μ. Βασιλείου	65
β. Ἡ ἄσκηση τῆς πνευματικῆς πατρότητας τοῦ Μ. Βασιλείου	72
1. Ἡ πνευματική πατρότητα τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς πρεσβυτέρου	72
2. Ἡ πνευματική πατρότητα τοῦ Μ. Βασιλείου ὡς ἐπισκόπου	77
γ. Οἱ καρποί τῆς πνευματικῆς πατρότητας τοῦ Μ. Βασιλείου	96
Συμπέρασμα	100

3. ΝΟΥΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΕΡΟ ΑΥΓΟΥΣΤΙ- ΝΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Είσαγωγή	103
α. Νοῦς καὶ βούληση κατὰ τοὺς Ἑλλήνες Πατέρες.....	105
β. Νοῦς καὶ βούληση κατὰ τὸν ἱερό Αὐγουστίνο.....	112
Συμπέρασμα	121

4. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΣΙΝΑΪ- ΤΙΚΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Είσαγωγή	123
α. Ὁ ἀντιωριγενισμός τῆς σιναϊτικῆς πνευματικότη- τας.....	128
β. Τό τριαδολογικό πλαίσιο τῆς σιναϊτικῆς πνευμα- τικότητας.....	132
γ. Τό χριστολογικό πλαίσιο τῆς σιναϊτικῆς πνευ- ματικότητας.....	140
δ. Τό ἐκκλησιολογικό πλαίσιο τῆς σιναϊτικῆς πνευ- ματικότητας.....	153
ε. Τό ἀνθρωπολογικό καὶ σωτηριολογικό πλαίσιο τῆς σιναϊτικῆς πνευματικότητας.....	161
Συμπέρασμα	165

5. ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΑΣΚΗ- ΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΓΑΖΑΣ (ΒΑΡΣΑΝΟΥΦΙΟΥ, ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΔΩΡΟΘΕΟΥ)

Είσαγωγή	167
α. Θεωρητική θεολογία καὶ πρακτική πνευματική ζωή.....	173
β. Ὁρθόδοξο δόγμα καὶ ἀσκητική πνευματικότητα	181
1. Ὁρθόδοξη Τριαδολογία καὶ ἀσκητική πνευ- ματική ζωή	182

2. Ὁρθόδοξη Χριστολογία καί ἀσκητική πνευματική ζωή.....	188
3. Τό ἀνθρωπολογικό, τό σωτηριολογικό, τό ἐκκλησιολογικό καί τό ἐσχατολογικό πλαίσιο τῆς πνευματικότητας τῶν ἀσκητικῶν Πατέρων τῆς Γάζας.....	199
γ. Αἵρεση καί ἀσκητική πνευματικότητα.....	209
1. Ὁ ἀντιωριγενισμός ἢ ἀντιευαγγελισμός τῶν ἀσκητικῶν Πατέρων τῆς Γάζας.....	211
2. Ἡ στάση τῶν ἀσκητικῶν Πατέρων τῆς Γάζας ἐναντι τῶν χριστολογικῶν αἱρέσεων τῆς ἐποχῆς τους.....	217
Συμπέρασμα.....	222

6. Η ΘΕΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΣΥΜΕΩΝ ΤΟ ΝΕΟ ΘΕΟΛΟΓΟ

Εἰσαγωγή	225
α. Τό δυνατό τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ.....	228
β. Προϋποθέσεις τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ.....	235
γ. Ἡ ἐμπειρία καί οἱ καρποί τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ.....	246
1. Φωτοφάνεια καί θεοφάνεια.....	246
2. Οἱ πνευματικοί καρποί τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ	259
Συμπέρασμα	267

7. ΚΑΤΑΦΑΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Εἰσαγωγή	271
α. Ἕννοια καί γνωσιολογική σημασία τῆς καταφατικῆς καί τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας.....	273
β. Ἡ ἐνότητα καί ὁ ἐμπειρικός χαρακτήρας τῆς καταφατικῆς καί ἀποφατικῆς θεολογίας.....	288
Συμπέρασμα	295

8. Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ «ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ» (Όφειλόμενη απάντηση στον Καθηγητή κ. Δημήτριο Τσελεγγίδη)

Εισαγωγή	299
α. Ἡ μέθοδος τῆς διατριβῆς... ..	301
β. Οἱ δύο ἐπιστολές τοῦ ἐξόριστου Διοσκόρου.....	321
γ. Ἡ πρωτοτυπία τῆς διατριβῆς.....	328
Συμπέρασμα	329

9. ΟΙ ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΙΟΙ ΚΑΙ Ο ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ (Μιά απάντηση στον Καθηγητή κ. Π. Μπούμη)

Εισαγωγή	331
α. Τό ιστορικοδογματικό πλαίσιο τοῦ Ἀντιχαλκηδονισμοῦ στό <i>Περί αἱρέσεων</i> ἔργο τοῦ ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ	333
β. Ἱστορικοδογματικές καί δογματικές παρανοήσεις.....	338
γ. Ποιμαντική ἀντιμετώπιση τῶν αἱρέσεων καί ἐπιστημονική ἢ δογματική ἀκρίβεια	357
Ἀντί Ἐπιλόγου.....	369

10. Η ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ «ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ»: Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΗΣ

Εισαγωγή	373
α. Ἡ ἔννοια τῆς «ὀρθοδοξίας» τῶν αἱρετικῶν κατά τόν ἅγ. Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό	375
β. Ὁρθοδοξία καί αἵρεση στήν ὀρθόδοξη παράδοση	382
Συμπέρασμα	392

11. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ «ΣΥΝΑΦΕΙΑΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ»**ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ**

Εισαγωγή	395
α. Ὁρθοδοξία καί συναφειακή θεολογία.....	397
β. Ἡ ἀπάντηση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας στίς συναφειακές προκλήσεις τῆς ἐποχῆς μας: τό παράδειγμα τῆς συναφειακῆς Πνευματολογίας τῆς καθηγ. Chung Hyun Kyung.....	406
Συμπέρασμα.....	416

12. Η ΕΠΑΝΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΑΣ

Εισαγωγή	417
α. Ἡ συνάντηση τοῦ Βελιγραδίου (2006).....	420
β. Ἡ συνάντηση τῆς Ραβέννας (2007).....	423
Συμπέρασμα.....	446
Παράρτημα: Τό κείμενο τῆς Ραβέννας.....	449

13. ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΘΟΛΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εισαγωγή	475
α. Τό κείμενο τοῦ Μονάχου (1982).....	477
β. Τό κείμενο τοῦ Μπάρι (1987).....	486
γ. Τό κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988).....	491
δ. Το κείμενο τῆς Ραβέννας (2007).....	495
Συμπέρασμα.....	500

14. Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΑΛΟΓΟ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΕ ΤΗ ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εισαγωγή	503
----------------	-----

α. Τό κείμενο τοῦ Μονάχου (1982)	506
β. Τό κείμενο τοῦ Μπάρι (1987)	510
γ. Τό κείμενο τοῦ Νέου Βάλαμο (1988).....	513
δ. Το κείμενο τῆς Ραβέννας (2007).....	519
Συμπέρασμα	527
 15. Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ	
ΤΟΥ ΑΠΟ ΕΔΕΣΣΗΣ ΚΑΙ ΠΕΛΛΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ	
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡ-	
ΓΙΟΥ	
Εἰσαγωγή	529
α. Ἡ θεολογία του	530
1. Τό βιβλικό καί πατερικό ὑπόβαθρο τῆς θεολο-	
γίας του.....	530
2. Ὁ χαρακτήρας τῆς θεολογίας του	532
β. Ἡ οἰκουμενική προοπτική τῆς θεολογίας του	537
Συμπέρασμα	544
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (κατά θέματα)	545

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αποσκοπώντας στη διεξοδική και τεκμηριωμένη εξέταση όρισμένων θεμάτων δογματικής θεολογίας με βάση την ὀρθόδοξη παράδοση και τή σύγχρονη ἔρευνα, καθώς και τόν ἐν γένει θεολογικό στοχασμό, δημοσιεύσαμε μέχρι στιγμῆς τρεῖς τόμους (τό 1993, τό 2000 καί τό 2007) μέ τόν εὐρύ καί περιεκτικό ταυτόχρονα τίτλο *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός* πού περιλαμβάνουν κατ' ἐξοχήν ἐπίκαιρα δογματικά, ιστορικοδογματικά, οἰκουμενικά καί διαθρησκειακά μελετήματα.

Ὁ παρών τόμος, ἀποτελούμενος ἀπό δεκαπέντε συνολικά μελετήματα, ἐπιχειρεῖ νά συνεχίσει τήν προσπάθεια πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή, ἐπικεντρώνοντας τό ἐνδιαφέρον του στήν παρουσίαση εἰδικῶν θεμάτων δογματικοῦ καί οἰκουμενικοῦ προβληματισμοῦ, καθώς καί εἰδικῶν θεμάτων πού ἄπτονται τῆς σχέσης μεταξύ δόγματος καί πνευματικότητας στήν ὀρθόδοξη παράδοση. Ὅρισμένα ἀπό τά μελετήματα αὐτά ὑπῆρξαν εἰσηγήσεις μας σέ διάφορα συνέδρια κατὰ τήν τελευταία δεκαετία πού δημοσιεύθηκαν ἢ θά δημοσιευθοῦν στά Πρακτικά τῶν ἐν λόγω συνεδρίων, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα ἀποτελοῦν αὐτοτελή ἄρθρα πού δημοσιεύθηκαν σέ ἐπιστημονικά περιοδικά. Τρία ἀπό τά ἀνωτέρω μελετήματα, ἀναφερόμενα στό διάλογο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τοὺς Μὴ Χαλκηδόνιους καί τή Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, καίτοι δημοσιεύθηκαν ἤδη στό βιβλίο μας *Ὁρθοδοξία καί σύγχρονοι διάλογοι* (Θεσσαλονίκη 2008) ἀναδημοσιεύονται καί στόν παρόντα τόμο, προκειμένου ἡ σειρά πού ξεκινήσαμε μέ τόν

τίτλο *Ὁρθόδοξο δόγμα καί θεολογικός προβληματισμός* νά περιέχει ὅλα τὰ μελετήματά μας πού ἀναφέρονται στή δογματική θεολογία.

Εἰδικότερα τό πρῶτο μελέτημα ἀναφέρεται στή δογματική σημασία τοῦ βιβλίου τῶν *Ψαλμῶν* τοῦ Δαβίδ, ἀναδεικνύοντας κατ' ἀρχήν τήν τριαδολογική καί χριστολογική ἀξιοποίησή του ἀπό τό Χριστό καί τούς Ἀποστόλους, καί στή συνέχεια τήν καθοριστική συμβολή του στήν ἀνάπτυξη καί διαμόρφωση τοῦ τριαδικοῦ καί τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καί τή γενικότερη συμβολή του στήν ἀνάπτυξη τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας γιά τή γνώση τοῦ Θεοῦ.

Τό δεύτερο ἐπιχειρεῖ νά προβάλει τό Μ. Βασίλειο ὡς πρότυπο πνευματικῆς πατρότητας μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση, ἐξετάζοντας πρῶτον τήν ἔννοια τῆς πνευματικῆς πατρότητας πού ἐκφράζει ὁ Μ. Βασίλειος σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες καί τίς ἐκτιμήσεις τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου καί τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, δεύτερον τὰ χαρακτηριστικά γνωρίσματα πού τή συνθέτουν μέ βάση τό πολυσχιδές ποιμαντικό, θεολογικό καί κοινωνικό ἔργο του καί τρίτον τούς καρπούς τῆς πνευματικῆς πατρότητας πού σφραγίζουν τό ἀνωτέρω πολυσχιδές ἔργο του.

Τό τρίτο στοχεύει νά δείξει ὅτι ἡ ἀντίληψη γιά τήν ὄντολογική προτεραιότητα τοῦ νοῦ ἔναντι τῆς βούλησης πού ἀπαντᾷ στόν πρῶμο καί μέσο Σχολαστικισμό καί ἀποτελεῖ τήν ἀπαρχή τῆς διαλεκτικῆς μεταξύ νοῦ καί βούλησης πού σέ ἀντίθεση μέ τήν ἑλληνική πατερική παράδοση χαρακτηρίζει ἔντονα ὁλόκληρη τή σχολαστική θεολογία, καθὼς καί ὅλη τή μεταγενέστερη δυτική σκέψη, ἔχει τίς ρίζες της στήν Τριαδολογία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, καί συγκεκριμένα στίς ψυχολογικές του τριάδες καί τή διδασκαλία του γιά τό Filioque.

Τό τέταρτο αναφερόμενο στή σχέση θεολογίας καί πνευματικότητας στή σιναϊτική πατερική παράδοση στοχεύει νά ἀναδείξει ὅτι ἡ πνευματικότητα τῶν Σιναϊτῶν Πατέρων δέν συνιστᾷ ἀπλῶς μιᾷ ἀσκητική ἀναζήτηση τῆς πνευματικῆς τελειότητος οὔτε εἶναι αὐτόνομη καί ἀνεξάρτητη ἀπό τῆ ζωῆ καί τῆ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά συνδέεται ἄρρηκτα καί λειτουργικά τόσο μέ τόν ἀντιωριγενιστικό καί χριστολογικό προβληματισμό τῆς ἐποχῆς τους ὅσο καί μέ τήν τριαδολογική, τῆ χριστολογική, τήν ἐκκλησιολογική, τήν ἀνθρωπολογική καί τῆ σωτηριολογική παράδοση τῶν προγενεστέρων μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τό πέμπτο, ἐξετάζοντας τή σχέση θεολογίας καί πνευματικότητας στήν ἀσκητική παράδοση τῶν Γαζαίων Πατέρων Βαρσανουφίου, Ἰωάννου καί Δωροθέου, ἀποσκοπεῖ νά δείξει ὅτι, καίτοι οἱ ἐν λόγῳ Πατέρες ἀποφεύγουν τήν ἐνασχόληση μέ τή θεωρητική θεολογία καί ἐπικεντρώνουν τό ἐνδιαφέρον τους κυρίως στήν καλλιέργεια τῆς πρακτικῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἡ ὅλη πνευματική καί ἀσκητική διδασκαλία τους εἶναι ἄρρηκτα δεμένη τόσο μέ τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως ὅσο καί μέ ὅλες σχεδόν τίς ἐπί μέρους πτυχές τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναδεικνύουν μέ ὄντως ἀξιοθαύμαστο τρόπο ὄχι μόνο τόν ἐμπειρικό καί πρακτικό χαρακτήρα τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας, ἀλλά καί τό θεολογικό χαρακτήρα τῆς ἀσκητικῆς πνευματικῆς ζωῆς μέσα στήν ὀρθόδοξη παράδοση.

Τό ἕκτο ἐπιχειρεῖ νά καταδείξει ὅτι ἡ θεά τοῦ Θεοῦ ὡς θεωρία τοῦ θείου φωτός κατά τό Συμεών τό Νέο Θεολόγο εἶναι δυνατή ἤδη ἀπό τήν παρούσα ζωῆ καί, ὄντας ὀργανικά συνδεδεμένη μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, καί κυρίως τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Μετανοίας καί τῆς Θεί-

ας Εὐχαριστίας, δέν βιώνεται κατ' ἄλλον τρόπο παρὰ ὡς καρπὸς καθάρσεως, φωτισμοῦ καὶ μυστικῆς κοινωνίας μέ τὸ Χριστό μέσα στοῦ φῶς τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μέσα σ' αὐτὸ φανερῶνεται ὁ Χριστός ὡς φῶς καὶ ἀποκαλύπτει στοὺς πιστοὺς τὸν οὐράνιο Πατέρα του, κάνοντάς τους κοινωνοὺς καὶ μετόχους τῆς δόξας τῆς θεότητάς του καὶ κατὰ χάρη καὶ θέση θεοῦς, εἰς τρόπον ὥστε θεοπτία καὶ θέωση νά παρουσιάζονται ὀργανικά συνδεδεμένες καὶ νά ταυτίζονται οὐσιαστικά μεταξύ τους στή σκέψη τοῦ Συμεών.

Τὸ ἕβδομο ἀναφέρεται στήν ἔννοια καὶ τῇ σημασίᾳ τῆς κατάφασης καὶ τῆς ἀπόφασης κατὰ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση, ἐπιχειρῶντας νά ἀναδείξει ἀφενὸς τὸ ἐμπειρικό καὶ ἐνιαῖο ὄντολογικὸ ὑπόβαθρο τόσο τῆς καταφατικῆς ὅσο καὶ τῆς ἀποφατικῆς θεολογίας μέσα στήν πατερικὴ παράδοση καὶ ἀφετέρου τῇ γνωσιολογικῇ σημασίᾳ τους ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς περὶ Θεοῦ ἔννοιας ἀπαλλαγμένης ἀπὸ ἀντικειμενοποιήσεις καὶ ἀνθρωπομορφισμούς, μέ οὐσιαστικὲς συνέπειες γιὰ τὴν πορεία τῆς θεολογίας καὶ τὴν ἐν γένει πνευματικὴ κληρονομία καὶ παράδοση τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς.

Στὸ ὄγδοο ἀναλαμβάνεται καθηκόντως ἡ προσπάθεια νά δοθεῖ ἐπιστημονικὴ ἀπάντηση στοῦ συνάδελφο κ. Δ. Τσελεγγίδη, ὁ ὁποῖος σέ ἄρθρο του ποὺ δημοσιεύθηκε στοῦ περιοδικό «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ἀμφισβήτησε τὴν ἐπιστημονικὴ ἀξιοπιστία τῆς διδακτορικῆς διατριβῆς τοῦ Ἡλ. Κεσμίρη, «Ἡ Χριστολογία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Διοσκόρου Ἀλεξανδρείας», ἐπικαλούμενος λόγους ποὺ σχετίζονται κατὰ τὴν ἄποψή του α) μέ τὴ μεθόδολογία τῆς διατριβῆς, β) μέ τὴν ἔννοια ποὺ ἀντιλαμβάνεται ὁ συγγραφέας τῆς τὸ δογματικὸ περιεχόμενον τῶν δύο ἐπιστολῶν τοῦ Διοσκόρου ἀπὸ τὸν τόπο τῆς ἐξορίας του

στή Γάγγρα τῆς Παφλαγονίας καί γ) μέ τήν πρωτοτυπία τῆς ἐν λόγῳ διατριβῆς, παρὰ τήν ἀντίθετη ἐπὶ τοῦ θέματος ἄποψη τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῆς Ἑπταμελοῦς Ἐξεταστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Τμήματος Θεολογίας.

Στό ἕνατο ἐπιχειρεῖται νά δοθεῖ τεκμηριωμένη ἀπάντηση σέ ἐσφαλμένες θέσεις πού διατύπωσε γιά τή στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων ὁ ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Π. Μπούμης, ὁ ὁποῖος, ὡς μή εἰδικός περὶ τά δογματικά καί ἱστορικοδογματικά ζητήματα καί ἀγνοώντας τή δογματική σημασία ὀρθοδόξων καί αἰρετικῶν χριστολογικῶν διατυπώσεων, παρανόησε πλήρως βασικές δογματικές θέσεις τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καθὼς καί προγενεστέρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, μέ ἀποτέλεσμα νά ὁδηγεῖται ἐπίσης καί σέ παρανοήσεις δικῶν μας σαφῶς ἐκπεφρασμένων καί τεκμηριωμένων ἀπόψεων σχετικά μέ τή στάση τοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔναντι τῶν Ἀντιχαλκηδονίων.

Στό δέκατο ἐξετάζεται ἡ ἔννοια τῆς «ὀρθοδοξίας» πού ἀποδίδει ὁ ἁγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός σέ τρεῖς αἰρετικές παρατάξεις, τοὺς Ἀντιχαλκηδονίους, τοὺς Ἰκέτες καί τοὺς Αὐτοπροσκόπτες, καί διαπιστώνεται ὅτι ἡ «ὀρθοδοξία» τῶν αἰρετικῶν αὐτῶν ἀναφέρεται κατὰ τό Δαμασκηνό ἀποκλειστικά στήν οὐσία τοῦ δόγματος, ἔχοντας ἀπλῶς καί μόνο ἰδεολογικό χαρακτήρα, πού εἶναι ὥστος ἀνεπαρκής, γιά νά τοὺς ἀμνηστεύσει ὡς αἰρετικούς καί νά τοὺς καταστήσει πραγματικά μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πραγματική Ὄρθοδοξία, ὅπως τονίζεται, δέν ἔχει κατὰ τό Δαμασκηνό καί τήν ἐν γένει ὀρθόδοξη παράδοση ἰδεολογικό, ἀλλά ἐκκλησιολογικό χαρακτήρα, πού συνίσταται στήν πλήρη κοινωνία μέ τήν Ἐκκλησία καί χαρακτηρίζει τά μέλη της.

Στό ένδέκατο μέ βάση τό γεγονός ότι ή όρθόδοξη θεολογία έχει από άποψη μορφολογική συναφειακό χαρακτήρα, πού εΐναι καρπός διαλόγου τών Άποστόλων και τών Πατέρων μέ τό συναφειακό περιβάλλον τόσο τοῦ ιουδαϊκοῦ όσο και τοῦ έλληνικοῦ κόσμου, τονίζεται ότι, γιά νά μπορέσει ό λόγος τῆς Όρθοδοξίας νά γίνει προσιτός και κατανοητός από ανθρώπους μέ διαφορετικό από τό δικό μας πολιτισμικό και πνευματικό υπόβαθρο και νά άσκήσει έτσι τό σωστικό και μεταμορφωτικό ρόλο του μέσα στην ιστορία, όφείλει κατά τό πρότυπο τών Άποστόλων και τών Πατέρων νά διαλεχθεΐ μέ τίς συναφειακές προκλήσεις τῆς έποχῆς μας πού έμφανίζονται είτε μέσα στά πλαίσια τών πολυμερών θεολογικῶν διαλόγων τοῦ ΠΣΕ είτε κατά τήν ιεραποστολική δράση τῆς Όρθοδοξίας στην άφρικανική και τήν άσιατική ήπειρο. Πρός τό σκοπό αυτό προβάλλεται ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ή άπάντηση πού θά μπορούσε νά δώσει ή όρθόδοξη θεολογία στην πρόκληση τών συναφειακῶν πνευματολογικῶν αντιλήψεων πού διατύπωσε ή καθηγ. Chung Hyun Kyung κατά τήν Ζ΄ Γεν. Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ τό 1991 στην Καμπέρρα.

Τό δωδέκατο άναφέρεται στην επανέναρχη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Όρθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικῆς Έκκλησίας, ό όποιος μετά τήν έξαετή άποτελμάτωσή του, λόγω τοῦ ναυαγίου πού σημειώθηκε στή συνάντηση τῆς Βαλτιμόρης (2000), ξανάρχισε μέ αΐσιόδοξες και πάλι προοπτικές τό Σεπτέμβριο τοῦ 2006 στό Βελιγράδι τῆς Σερβίας και συνεχίστηκε τόν Όκτώβριο τοῦ 2007 στή Ραβέννα τῆς Ίταλίας, παράγοντας ένα άξιολογότατο θεολογικό κείμενο («Κείμενο τῆς Ραβέννας»), πού, όπως προκύπτει από τήν ανάλυση τών βασικῶν θέσεών του και ά-

πό τίς παρατηρήσεις πού κάνουμε, ἀποτελεῖ ἓνα πολύ σημαντικό βῆμα στό διάλογο μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Τό δέκατο τρίτο ἐξετάζει τήν ἔννοια τῆς ἐνότητος καί τῆς καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναπτύσσεται στά κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, καί ἐπισημαίνεται ἡ ἐκκλησιολογική πρόοδος πού συντελέστηκε ἀπό ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς σέ θεολογικό ἐπίπεδο, μέ βάση τήν εὐχαριστιακή Ἐκκλησιολογία τῆς ἀρχαίας καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

Στό δέκατο τέταρτο τονίζεται ὅτι ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, πού συνίσταται κυρίως στήν ἀποστολική διαδοχή τῶν ἐπισκόπων τῶν διαφόρων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν καί στήν πιστότητά τους στήν ἀποστολική παράδοση, ὅπως παρουσιάζεται στά κείμενα τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξύ Ὁρθοδόξου καί Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, συνδέεται ἄρρηκτα καί λειτουργικά μέ τό ἄξιωμα τοῦ ἐπισκόπου ὡς διαδόχου τῶν Ἀποστόλων καί εἰδικότερα μέ τό ρόλο του ὡς προεστῶτος τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως, πράγμα πού ἀποτελεῖ τήν πεμπτουσία τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῆς ἀρχαίας καί ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

Τέλος, στό δέκατο πέμπτο παρουσιάζεται ἡ θεολογία καί ἡ οἰκουμενική προοπτική τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος Παπαγεωργίου, μέ στόχο νά καταδειχθεῖ ἡ στενή σχέση πού ὑπῆρχε στή σκέψη καί τή ζωή του μεταξύ τοῦ βιβλικοῦ καί πατερικοῦ χαρακτήρα τῆς θεολογίας του καί τῶν οἰκουμενικῶν πρωτοβουλιῶν καί δραστηριοτήτων πού ἀνέπτυξε στά πλαίσια κυρίως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν.

Από τή θέση αὐτή θά ἤθελα γιά ἄλλη μιά φορά νά ἐκφράσω τίς θερμές μου εὐχαριστίες καί τήν εὐγνωμοσύνη μου στή σύζυγό μου Δήμητρα Μπαζιωτοπούλου - Μαρτζέλου, πού καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἔρευνας καί τῆς συγγραφῆς τῶν μελετημάτων αὐτῶν μοῦ συμπαραστάθηκε μέ πραγματικά ἀξιοθαύμαστη ὑπομονή καί αὐτοθυσία, καθώς καί στή μεταπτυχιακή φοιτήτρια δ. Κατερίνα Ψαθᾶ, πού, παρά τό φόρτο τῆς ἐργασίας της, ἀνέλαβε μέ ὑποδειγματική προθυμία καί ἐνδιαφέρον τή διόρθωση τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων.

Θεσσαλονίκη, 25 Δεκεμβρίου 2010

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ